

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริม
การเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

The Developmental Model of Buddhist Wisdom and Tradition and
Promotion of Learning of People in the Southern Isan Region

สิรภพ สวนดง, พระยุทธนา อธิจิตโต

Siraphop Suandong, Phrayutthana Athicitto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakonratchasima Campus

สงวน หล้าโพนทัน

Sanguan Laphontan

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus

E-mail: siraphop096@gmail.com

ได้รับบทความ: 8 พฤษภาคม 2563; แก้ไขบทความ: 26 พฤษภาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 26 พฤษภาคม 2563

Received: May 8, 2020; Revised: May 26, 2020; Accepted: May 26, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทของภูมิปัญญาและประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ 2) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาด้านประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

ผลการวิจัยพบว่า

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยมีการสั่งสมกันมาจากระสับการณ ระยะเวลาของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการดำรงชีวิตให้เข้ากับธรรมชาติแล้วสืบทอดกันมาจนเป็นภูมิปัญญาประเพณีท้องถิ่นของประชาชนในอีสานใต้

ภูมิปัญญาประเพณีของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้มีดังต่อไปนี้ คือ (1) อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้จัดกิจกรรมทำเทียนพรรษา เป็นการสร้างความสามัคคีทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี (2) อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีการจัดกิจกรรมบุญบั้งไฟ ซึ่งแสดงออกถึงการสักการบูชาจากความเชื่อเกี่ยวกับพิธีขอฝน

หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ประกอบพิธีกรรมขึ้น (3) อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ มีกิจกรรมบุญกระฐูป ชุมชนจัดกิจกรรมร่วมกันแสดงออกความเคารพศรัทธาต่อพระรัตนตรัย และ (4) อำเภอน้ำหนาว จังหวัดสุรินทร์ มีการจัดกิจกรรมการบวชนาคช้างถือเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ มี 4 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ มีการกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม มีการสร้างและแสวงหาความรู้ มีการระดมทุนทางความรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีการจัดทำเป็นหนังสือเพื่อเป็นการพัฒนาให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นต้นแบบหรือต้นฉบับองค์ความรู้ เพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้าเป็นรูปแบบเดียวกันในห้องถิ่น (2) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักสูตรสมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลข่าวสารในชุมชน เพื่อการสร้างความรู้ความเข้าใจหรือสร้างองค์ความรู้สมัยใหม่ให้แก่ชุมชน ให้ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงรวดเร็ว การช่วยประสานงานที่เป็นประโยชน์ของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน เพื่อผสมผสานให้ทันสมัย (3) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการฝึกอบรม เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักการ วิธีการและได้มีความรู้เพิ่มเติม สร้างความรู้ความเข้าใจ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสรรค์ความรู้ ความคิดเห็นให้เป็นไปตามแบบอย่างจะเป็นแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และประสบการณ์ และหน่วยงานภายในองค์กร (4) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ประเพณีทางพุทธศาสนา ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ติงาม เป็นการสร้างความเจริญและความสุขให้ทั้งตนเองและสังคม อีกอย่างหนึ่งก็เป็นการการสร้างอาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมความร่วมมือในชุมชนและพัฒนาตามกระบวนการไปสู่ถึงเป้าหมายโดยการใช้ความรู้ความเข้าใจ สร้างความตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วม

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา, ภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ, การส่งเสริมการเรียนรู้, ประชาชนในเขตอีสานใต้

Abstract

This research article has the objectives 1) to study of the Buddhist wisdom and tradition of the people in the Southern-Isan region, 2) to study the Buddhist traditional wisdom and learning of the people that appears in the Southern-Isan region and 3) to study of the model for developing Buddhist

wisdom and traditions with the promotion of learning of people in the Southern-Isan region.

The result of the research found that

Wisdom is the knowledge of the people in the local community with accumulation from experience. The duration of continuous learning is living in harmony with nature, then passed on to the local traditions of the people in the Southern-Isan region.

The wisdom and tradition of the people that appear in the Southern-Isan region are as follows: (1) Chokchai District, Nakhon Ratchasima Province organized activities to make candles. It is to create unity in all houses, temples, schools (Bowon), which is organized annually, (2) Nong Hong District, Buri Ram Province has activity for fireballs which demonstrate the worship of beliefs about the ceremony for rain or related agencies have performed the ritual, (3) Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province has activity of tradition of merit making, incense sticks. The community organized activities to show respect and respect for the Triple Gem and (4) Tha Tum District, Surin Province. There is activity with the ordination of elephants to ordain as a means to renew age of Buddhism.

The developmental model of Buddhist wisdom and tradition and promotion of learning of people in the Southern-Isan region have 4 types which are (1) the form of promotion and development of knowledge of Buddhist wisdom and traditions. There are stipulations that must be learned about traditions, cultures and rituals, there is creating and seeking knowledge, there is a knowledge process, there is creative thinking, there has been written book in order to be a written development to be a prototype or original knowledge to be used in the study of the same form in the locality, (2) the form of promotion and development of wisdom transfer according to modern science which is information in the community for creating unity or creating new knowledge for the community to receive information and information quickly helping to coordinate the benefits of knowledge and traditional Buddhist wisdom, both traditional knowledge and modern knowledge today in order to integrate modernly, (3) the form of promotion and development for the

creation of a network of related agencies, with training to create learning processes based on principles, methods, and additional knowledge, there is create unity, there is exchange of knowledge. Coordinate for efficiency able to create knowledge and opinions according to the model, will exchange knowledge and experience and departments within the organization (4) the form of promotion and development of awareness raising, preservation of Buddhist traditions must follow the Buddhist principles in accordance with a good life , it is building prosperity and happiness for both ourselves and society, on the other hand, it is volunteer creation to contribute to society, community cooperation and it is development according to the process to reach the goal by using knowledge, understanding, creating awareness and awareness of participation.

Keywords: The Model of Development, The Buddhist Wisdom and Tradition, The Promotion of Learning, The People in Southern-Isan Region

1. บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญในวิถีการดำรงชีวิตของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชน มีรูปแบบ มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นอย่างดี การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบในการจัดกิจกรรมในชุมชนมีความสำคัญกับกรรมวิธีการในท้องถิ่นนั้น การสืบทอดภูมิปัญญามาแต่ครั้งอดีตกาล ถือเป็นองค์ความรู้ที่ผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงทางความเชื่อพระพุทธศาสนา และสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน พระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนไทยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันมาอย่างแนบแน่นทุกยุค ทุกสมัยพระพุทธศาสนา มีบทบาทในการอบรมสั่งสอน ศีลธรรม ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม พัฒนา กล่อมเกลাজิตใจ สร้างทัศนคติ และค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทยให้เกิดแก่ประชาชนพลเมืองด้วยดี ตลอดมา มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดีสามารถควบคุมกายวาจาใจได้อย่างดีงาม ในทาง “ประวัติศาสตร์ชาวไทยได้นับถือศาสนาพุทธต่อเนื่องตลอดมา ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของคนไทยได้ผูกพัน กลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา” (กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, 2541) วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีของชาวอีสานได้ เกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักการปฏิบัติตาม และการบูชาเพื่อให้เห็นถึงคุณค่า และการสืบเนื่องของความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้สร้างสรรค์ผลงานที่สวยงามออกมาเป็นศาสตร์

และศิลปินตามชุมชนนั้น ๆ โดยชุมชนมีความเกี่ยวเนื่องของการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน ทุกหน่วยงานจะสร้างสมประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น และแสดงออกมาเพื่อให้ผู้สนใจได้เห็น ถือเป็นสร้างสมประสบการณ์ ตามความเชื่อ อาทิเช่น การประดิษฐ์เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย การสร้างบุญกระฐูปของอำเภอหนองบัวแดง การทำบั้งไฟของอำเภอหนองหงส์ และการบวชนาคช้างของอำเภอท่าตูม ซึ่งถือว่าเป็นงานประเพณีที่ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ เชี่ยวชาญ ในการประดิษฐ์ตกแต่งให้เกิดความสวยงาม และอาศัยความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานของภูมิปัญญานั้น ๆ ถ่ายทอดออกมาได้อย่างภาคภูมิใจของชาวอีสานได้ และยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นการสั่งสมความรู้กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงทุกวันนี้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” เพื่อศึกษาบริบทของภูมิปัญญา ประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ และเพื่อภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ และเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในทางพระพุทธศาสนาเขตอีสานใต้สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของภูมิปัญญาและประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาด้านประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้
3. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร

1) สำนักรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย (1). ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500 พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. 2539 (2). ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ ภาควิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องงานวิจัยกรอบแนวคิดของกระบวนการวิจัย สัมภาษณ์ประเด็นที่สำคัญ และวิเคราะห์สรุปข้อมูล

2) วิธีการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจัดหมวดหมู่ในการศึกษาให้เห็นขั้นตอนการจัดกระบวนการรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ โดยการสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ แบบกลุ่มตามประเด็นที่ตั้งไว้ และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในประเด็นที่สำคัญ ต่อเนื่องจากการสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาความเห็นในระดับลึกของแต่ละบุคคล

3) คัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย โดยคัดเลือกเป็นแบบเจาะจง (1) กลุ่มพระสงฆ์/ปราชญ์ จำนวน 40 รูป/คน (2) กลุ่มผู้นำ/นักวิชาการ จำนวน 40 รูป/คน และ (3) กลุ่มผู้เรียนรู้ จำนวน 40 รูป/คนรวมกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด 120 รูป/คน

2. การศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้ 1.ทำการศึกษาและคัดเลือกพื้นที่วัด พระสงฆ์ผู้รู้ ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้เรียนรู้ โดยสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง 2.ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant) ประกอบด้วยประชากร จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์ 3.ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด รูปแบบ การพัฒนา การส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก 4.สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่ 5.วิเคราะห์การพัฒนาการศึกษาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อจะได้ส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งกระบวนการ แนวคิด ลักษณะ และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธซึ่งเป็นการสร้างองค์ความรู้ในเชิงวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง และ 6.สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะทั้งในระดับพระสงฆ์ ปราชญ์ ผู้นำชุมชน พร้อมทั้งผู้เรียนรู้ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย 4 จังหวัดในเขตอีสานใต้ มีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 120 รูป/คน ใน จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์ โดยเจาะจง 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอหนองบัวแดง โขดชัย หนองหงส์ และอำเภอนำตาม ซึ่งเป็นพื้นที่มีการจัดงานภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ คือ ประเพณีบุญกระรูป ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีงานบวชนาคช้าง เพื่อให้ได้ประชากรที่มีความเกี่ยวข้อง และให้ได้ข้อมูลครบถ้วน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยให้การสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ กลุ่มผู้นำ/นักวิชาการ และกลุ่มผู้เรียนรู้ ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏในเขตอีสานใต้ทั้ง 4 จังหวัด 2) แบบสังเกต ผู้วิจัยใช้พื้นที่จริงในการสังเกตของการจัดงานประเพณี โดยลงพื้นที่จริง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นการจัดงานกิจกรรมประเพณีของแต่ละจังหวัดเพื่อให้เห็นกิจกรรมเชิงประจักษ์ และ 3) แบบสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะใช้แบบสนทนากลุ่มเกี่ยวกับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ โดยสอบถามแบบก่อนการจัดกิจกรรม สอบถามหลังจกมีการจัดกิจกรรม เพื่อให้ความแตกต่างในกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในแต่ละประเพณีทั้ง 4 จังหวัด

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล 1) ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการเก็บรวบรวมขึ้นมาจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณ 2500 พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร ตำรา บทความงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในเขตอีสานใต้ 3) ข้อมูลเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามแบบสัมภาษณ์เพื่อยืนยันข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล แบบเป็นทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ (1) ขั้นเตรียมการ (2) ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล 1) วิเคราะห์กระบวนการ การบูรณาการเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ ความเป็นมา โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีในบริบทภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ 2) สรุปและนำผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ 3) การนำเสนอการศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ และ 4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้ชุดองค์ความรู้ กระบวนการ และรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อเผยแพร่ให้กับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย การนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพัฒนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อเผยแพร่ให้กับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ

บุญกระฐูป ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีงานบวชนาคช้างในพื้นที่ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายและหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. บริบทภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นมีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์การเรียนรู้และมีระยะเวลายาวนาน ใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการ ผสมผสาน สอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญา การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของสังคมอีสานใต้ จะเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมา “ภูมิปัญญาหรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ในด้านต่อไปนี้ ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์มีผลงานเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น หมอสูชัญญ์ ด้านโหราศาสตร์ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์และมีผลงานด้านโหราศาสตร์หรือหมอดูด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ในการปฏิบัติตามขนบประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ” (อบเชย แก้วสุข, 2548) ด้วยความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองอีสานจากวิถีชีวิตการปฏิบัติ การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ โดยมีหลักปฏิบัติทางความเชื่อ ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทางสังคมที่ผูกพันอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ภูมิปัญญาด้านประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ พบว่า 4 จังหวัด มีประเพณีเชิงพุทธและรูปแบบของการจัดกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นชุมชนนั้น ๆ

1) จังหวัดนครราชสีมา ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธได้ปรากฏอยู่ที่อำเภอโชคชัย มีกิจกรรมภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธเกี่ยวกับการแห่เทียนพรรษา ซึ่งชาวบ้านชุมชนของหมู่บ้านในอำเภอโชคชัยนั้น ได้จัดกิจกรรมประดิษฐ์เทียนพรรษา เพื่อที่จะเข้าประกวดแข่งขัน ทั้งนี้ด้วยความร่วมมือกับทางพระสงฆ์วัดในอำเภอโชคชัย พระครูพิทักษ์ปทุมมากร เจ้าคณะอำเภอโชคชัย กล่าวว่า “การเห็นคุณค่าของการประดิษฐ์ทางศิลปะทางพระพุทธศาสนา และสร้างผลงานทางศาสตร์ที่สืบสานต่อกันมาเป็นการรักษาประเพณีของชุมชน อันเกิดจากฝีมือหรือความคิดสร้างสรรค์ เพราะจะต้องใช้ความอดทน มานะ และความเพียรควบคู่ โดยเฉพาะเกี่ยวกับประเพณีทางวัดจะส่งขบวนแห่เทียนเข้าพรรษาทุกปี และก็ได้รับคำชมว่าสวยงาม มีความคิดสร้างสรรค์ และประดับตกแต่งเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน” (สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ปทุมมากร เจ้าคณะอำเภอโชคชัย, 4 ธันวาคม 2561) โดยมีวัดใหม่สระปทุมที่

สร้างเทียนพรรษาประจำปี โดยพระสงฆ์ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนก็ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างประติมากรรมเทียนพรรษาแต่ละวัดในอำเภอโขงเจียม เป็นการรักษาประเพณีความรู้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

2) จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิปัญญาด้านประเพณีแข่งฟุตบอล ได้ปรากฏอยู่ที่อำเภอนางรอง โดยมีประเพณีบุญบั้งไฟ ณ วัดเวฬุวนาราม ซึ่งเป็นความเชื่อของชุมชนบ้านหนองบัวลี โดยมีกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟตามความเชื่อ ในกิจกรรมนั้นมีงานจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในเดือน 6 ชาวบ้านและพระสงฆ์ทั้งผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี นายกสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดกิจกรรมบุญบั้งไฟ “ประเพณีบั้งไฟของชาวบ้านนั้น เดิมใช้ความรู้ของการประดิษฐ์บั้งไฟ เพื่อแข่งขันกันสนุกสนานของชุมชน แต่ช่วงหลัง ๆ มามีการทำบั้งไฟนั้นใหญ่ขึ้น ประดับด้วยความสวยงาม เพื่อเข้าประกวดตามขบวนแห่ สร้างความสวยงามทางศิลปภูมิปัญญาประเพณีแข่งฟุตบอลที่เรามีวัฒนธรรมอันล้ำค่าและสวยงามสืบมาถึงทุกวันนี้” (สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ สุพิศ ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี, 5 ธันวาคม 2561) โดยจะเห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจ อาศัยความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพญานาค เพื่อดลบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลให้ข้าวน้ำอาหารอุดมสมบูรณ์ ตามความเชื่อของชุมชน ในส่วนกิจกรรมก็ได้จัดงานตามขั้นตอน

3) จังหวัดชัยภูมิ ภูมิปัญญาด้านประเพณีแข่งฟุตบอล ได้ปรากฏอยู่ที่อำเภอนางรอง บัวแดง จังหวัดชัยภูมิ รูปแบบการจัดกิจกรรมประเพณีแข่งฟุตบอล ได้แก่ การทำบุญกระฐูปเป็นสัญลักษณ์แทนต้นหญ้า ตามความเชื่อ เป็นการถวายสักการะองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในช่วงระหว่างออกพรรษา ซึ่งมีหนึ่งเดียวในเขตอีสานใต้ “ชาวบ้านจะมาพร้อมเพียงในสำหรับทำกระฐูป โดยผู้นำชุมชนแต่ชุมชนจะประชาสัมพันธ์ประกาศเพื่อสื่อสาร ให้พี่น้องได้รับทราบ และได้นัดหมายวันที่จะทำกระฐูป เพื่อที่จะตกแต่งหัวเสา อุปกรณ์ในการตกแต่งให้สวยงามตามที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อเป็นการแจ้งข่าวสารและเตรียมความพร้อมให้เกิดขึ้น” (สัมภาษณ์ นายวิทยา เดชเจริญ ปราชญ์บ้านลาดวังม่วง, 10 กุมภาพันธ์ 2562) ประเพณีทำบุญกระฐูปนี้ ได้วิวัฒนาการมาจากการบูชาด้วยของหอมคือ ฐูป เพื่อจุดถวายสักการบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งประเพณีที่เกิดขึ้นจากความเชื่อความต้องการคำนึงความสามัคคีความร่วมมือกันของประชาชนชาวอำเภอนางรองบัวแดงส่งผลให้ประชาชนนักท่องเที่ยวผู้ที่มีความเชื่อ และความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามหลักพุทธศาสนาที่ตนนับถืออยู่

4) จังหวัดสุรินทร์ ภูมิปัญญาด้านประเพณีแข่งฟุตบอล ได้ปรากฏอยู่ที่อำเภอนาหว้า จังหวัดสุรินทร์ โดยมีกิจกรรมประเพณีบวชนาคช้าง ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีก่อนจะเข้าพรรษา หรือเรียกอีกอย่างบุญเดือนหกของชุมชนชาวกูย บ้านตากกลาง อำเภอนาหว้า

จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งชาวกูยหรือชุมชนหมู่บ้านดากลางนั้นเป็นชุมชนที่ได้เลี้ยงช้างเป็นจำนวนมาก “การจัดงานบวชก็จัดในรูปแบบที่เคยทำมา ที่ปู่ย่าตายายปฏิบัติกันมา แม้แต่พิธีกรรมก็อาศัยความรู้ที่เคยจัดแต่ละปี แต่ที่โดดเด่นคือ มีช้างมาร่วม เวลาแห่ก็จัดกันเป็นขบวนยาว เรียงกันเป็นแถว ส่วนอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบวชก็คือ อัฐบริวารที่เกี่ยวกับพระภิกษุเหมือนทั่วไป แต่ช้างก็ประดับอุปกรณ์ให้สวยงาม เพื่อสร้างความตื่นตา และเป็นที่ชื่นชอบของผู้เข้าร่วมงาน” (สัมภาษณ์ นายสิงห์ ศาลางาม ทายกวัดแจ้งสว่าง, 21 ธันวาคม 2561) อาศัยช้างในการสร้างสรรคให้เกิดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ และแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทีของผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนา

3. รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ พบว่า ทั้ง 4 จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ มีรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธในการส่งเสริมการเรียนรู้ได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธ เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ของประเพณีเชิงพุทธในชุมชน โดยกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในด้านประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม โดยมีข้อมูลเนื้อหาองค์ความรู้ที่ชัดเจน เพราะการกำหนดจะเป็นแนวทางในการเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดทำหนังสือคู่มือจะเป็นประโยชน์ต่อข้อมูลที่ได้นำบันทึกเอาไว้ และนำมาจัดเก็บในคอมพิวเตอร์ จะทำให้มีความสะดวก รวดเร็ว พร้อมทั้งเป็นข้อมูลทางเทคโนโลยีสารสนเทศ “การจัดระบบความคิดของบุคคลให้ตรงกับความเป็นจริงของสิ่งนั้น โดยไม่นำเอาความรู้สึกหรืออารมณ์ของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง และในความคิดเห็นนั้นต้องต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไม่ยุ่งเหยิงสับสนเป็นไปตามเหตุและผลสามารถคิดสืบสาวหาเหตุของปัญหานั้นได้อย่างถูกต้อง พร้อมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในการคิดแต่ละครั้งนั้นต้องมีการกำหนดเป้าหมายในการคิดไว้อย่างชัดเจนว่าต้องการคิดเพื่ออะไร” (พจนารถ บัวเขียว, 2535) เพื่อจัดทำในการเผยแพร่ในส่วนต่าง ๆ ด้วยความแม่นยำ สามารถเก็บข้อมูลได้ปริมาณมาก มีการสื่อสารเชื่อมโยงเครือข่ายที่ทันสมัยและยังสามารถเก็บข้อมูลที่สำคัญของกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกลายลักษณ์อักษร รูปภาพ ขั้นตอนกิจกรรม ในแต่ละปีเอาไว้ เพื่อสามารถพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในปีต่อไป

2) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักสูตรสมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลข่าวสารในชุมชนเป็นการสร้างความสามัคคีหรือสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชน ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง และเป็นการช่วยประสานงานทางข้อมูลที่เป็นประโยชน์ของความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน

เพื่อผสมผสานให้ทันสมัย การจัดเก็บข้อมูลเป็นการพัฒนาเนื้อหาสาระของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ “การจัดเก็บข้อมูล จะเป็นเรื่องที่ดี เพราะทำให้เกิดการจัดเก็บให้เกิดความเป็นระเบียบ เมื่อต้องการค้นคว้า ปรับปรุงแก้ไขก็หาง่าย และอีกอย่างก็สามารถรวบรวมข้อมูลของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจัดไว้เป็นระบบฐานข้อมูลจริง” (สัมภาษณ์ นางดวงใจ ปะผลา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไทยสามัคคี, 4 ธันวาคม 2562)

3) รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยส่งเสริมการฝึกอบรมการจัดการฝึกอบรมเป็นการสร้างกระบวนการความรู้ตามหลักการวิธีการ เพื่อให้เกิดความถูกต้องตามกระบวนการ ได้ความรู้เพิ่มเติม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พูดคุย คำแนะนำ ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพสามารถสร้างสรรค์ ความรู้ ความคิดเห็นให้เป็นไปตามแบบอย่างของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ “เมื่อรับฟังคำแนะนำสั่งสอนจากการอบรมจะทำให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง เข้าใจสิ่งที่ได้ฟังแล้ว บรรเทาความสงสัย ทำความเห็นให้ตรง และจิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส ซึ่งจะไปสู่ความเข้าใจหรือปัญญาที่เพิ่มเติม ดังนี้ (1) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง (2) จินตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด ปัญญาที่เกิดจากการคิด พิจารณา และ (3) ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม” (สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมาวุธ, 20 ธันวาคม 2561) ความสำคัญของการจัดอบรมความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ส่งเสริมกลุ่มการเรียนรู้จะเป็นความแตกต่างทางความรู้ และประสบการณ์บ้าง โดยมาจากคนละส่วนงาน/หน่วยงานภายในองค์กร ซึ่งควรมีทักษะฝีมือ ที่เสริมกัน เป็นผู้รู้ ผู้สนใจ มีอำนาจเกี่ยวข้องในประเด็นปัญหาที่กลุ่มสนใจเป็นหลักเพื่อทำให้มี แนวคิดที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้

4) รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การสร้างอาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมที่พัฒนาของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธ ตลอดจนเป็นสังคมที่วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีนั้นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการในการไปถึงเป้าหมายซึ่งต้องอาศัยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างความตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา มีความเสียสละ “อาสาสมัคร (Volunteer) หมายถึง ผู้ที่สมัครใจและอาสาเข้ามาเพื่อช่วยเหลือ เยียวยา และทำงานที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนและสังคม โดยสมัครใจเพื่อการดูแล ป้องกัน แก้ปัญหาเพื่อพัฒนาสังคม โดย ไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงิน หรือสิ่งอื่นใด ผลตอบแทนที่อาสาสมัครได้รับคือ ความสุข ความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน สังคม และประเทศชาติ (สำนักงานกรศึกษาเอกชนกระบะและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2552) “บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของอาสาสมัคร ต้องการเป็นผู้แทนเสนอความต้องการ ในการเรียนรู้ของประชาชน โดยประสานงานกับครูประจำศูนย์การเรียนรู้

ชุมชน ประชาสัมพันธ์ สื่อสาร เผยแพร่ข้อมูลเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของประชาชน ในขณะเดียวกันก็ร่วมส่งเสริม สนับสนุน และร่วมจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณี เชิงพุทธประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในการติดตามผล และดูแลการจัดกิจกรรมศึกษาในชุมชน ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุน การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านการศึกษาเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนด้วย” (สัมภาษณ์ นายสมบัติ หงวนกระโทก ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, 11 ธันวาคม 2561) ถือเป็นการช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสำเร็จของงาน ความสำคัญของพิธีกรรมสามารถให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้น แสดงออกถึงการมีความร่วมมือทั้งการดำเนินงาน วางแผนงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และการสมัคสมานสามัคคี การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธนั้น

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทของภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีจะไม่แยกว่าอะไรเป็นพุทธ เป็นผี นั่นคือจะเชื่อถือให้ความเคารพและประกอบพิธีกรรมตามจารีตประเพณี แม้แต่พระภิกษุที่เป็นคนในท้องถิ่นเอง (ที่ไม่ได้ศึกษาปริยัติสมัยใหม่) ก็ไม่นิยมชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่า พิธีกรรมใดเป็นพิธีเนื่องด้วยผีสงฆ์ หรือพิธีกรรมใดเป็นพิธีของชาวพุทธ และโดยปกติแล้วสังคมอีสานใต้ ก็ไม่ได้ใส่ใจที่จะแยก กลับเห็นว่าพิธีกรรมเหล่านั้นเป็นพิธีกรรมที่นำมาเพื่อสันติสุขเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและสังคม การแสดงออกด้วยการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พร้อมทั้งจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความรักเคารพศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาและประเพณีทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ชุมชนที่ได้รับการผลิตซ้ำตลอดเวลาเพื่อสืบทอดโดยมีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ และเป็นหลักประกันความต่อเนื่องยืนยาวของวัฒนธรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับ “ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย (Development Potential Diffusion Theory) ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ศักยภาพการพัฒนา เมืองค์ประกอบ 4 ตัว คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การสังคม และภาวะผู้นำ 4 สิ่งนี้เป็นตัวเหตุให้เกิดการพัฒนาสังคม อีกส่วนคือทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion Theory) เมืองค์ประกอบ คือ การติดต่อกับโลกภายนอก (contact) โดยเฉพาะสังคมด้อยพัฒนาที่ติดต่อกับสังคมพัฒนา จะทำให้สังคมด้อยพัฒนามีระดับการพัฒนาสูงขึ้น ทฤษฎีศักยภาพและการแพร่กระจายมีตัวเชื่อม คือ การจัดอบรม (training) ซึ่งเรียกว่า ตัวแปรแทรก (intervening variable)” (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551)

2. ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏในเขตอีสานใต้ เป็นการสืบสานความรู้และการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมอีสาน การถ่ายทอดจะออกมาในรูปลักษณะด้านความรู้ โดยอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา เป็นจุด

ขับเคลื่อนออกมาในรูปแบบของการปฏิบัติคุณงามความดี ความงาม และความจริงที่ปรากฏจากการประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่าง โดยมีความรู้จากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ออกมาเป็นรูปธรรมให้เห็นอย่างชัดเจน จนสามารถสื่อความหมาย มีหลักการ วิธีการ กระบวนการ และการถ่ายทอด โดยอาศัยความรู้เดิมและความรู้ที่ได้มาจากการประสบการณ์ในการเรียนรู้ แล้วนำมากล่าวประกาศ เพื่อให้มีความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนสามารถสร้างพฤติกรรมทางที่ดีและเป็นแนวเดียวกัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมหรือความคิดได้สอดคล้องกับ แบลล์ กล่าวว่า “ภาวะผู้นำคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับสมาชิกหรือสมาชิกกับกลุ่ม มักเกี่ยวกับการจัดโครงสร้างหรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถานการณ์ การรับรู้และความคาดหวังของสมาชิก ผู้นำเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ซึ่งการกระทำของเขามีผลกระทบต่อคนอื่น ๆ มากกว่าการกระทำของคนอื่นที่จะมาผลกระทบต่อเขา ภาวะผู้นำเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งสามารถปรับเปลี่ยนแรงจูงใจหรือสมรรถวิสัย (Competency) ของคนอื่นในกลุ่มได้” (อ้างใน สิทธิโชค วรรณสันติกุล, 2550) ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพไม่ได้เป็นมาจากระบบพันธุ์ การเป็นผู้นำและนักวิชาการไม่มีอำนาจจะให้คุณให้โทษใด ๆ ทั้งสิ้น

3. รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ในชุมชน เป็นส่งเสริมพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบันเพื่อผสมผสานให้ทันสมัย การพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะจะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนเองให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ดีงามของชุมชน จึงต้องพัฒนาความรู้ของบุคคลให้นำศักยภาพออกมาใช้ให้เต็มที่และถูกวิธีซึ่งต้องทำเป็นกระบวนการ มีระบบ การประสานงาน และทำทุกอย่างต่อเนื่องติดต่อกันทุกระดับ การประสานงานให้เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ “แนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ 1) การเคารพในสิทธิของบุคคล 2) การฝึกอบรมเป็นความจำเป็นของบุคคลที่เข้ารับการอบรม ไม่ว่าจะเป็นในแง่รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการ การมุ่งแก้ปัญหาเป็นตัวกำหนดบทบาททางงานด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มุ่งส่งเสริมแก้ปัญหาในฐานะที่การศึกษา การฝึกอบรมเป็นองค์ประกอบของงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 3) มุ่งส่งเสริมมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมพัฒนา ทั้งในด้านการเตรียมตัว การจัด เนื้อหา รูปแบบ ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมพัฒนาต้องมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนา 4) เป็นกระบวนการที่มีระบบบุคคลที่มีทัศนคติที่เหมือนกัน การสอดประสานที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดผลสำเร็จแก่องค์กรได้” (บรรยงค์ โตจินดา, 2546) และการจัดกิจกรรมเป็นการแสดงผลงาน

ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ของชาวบ้านเอง ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นระเบียบ แบบแผน มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันมาออกมาในรูปวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณี และเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา เป็นความรู้ของผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำ และนักวิชาการ ซึ่งใช้ความสามารถทั้งสติปัญญาที่สั่งสมโดยการถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมของการจัดงานกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ผู้ศึกษาควรนำมาปฏิบัติ และมีหลักในการภูมิใจเกี่ยวกับประเพณีเชิงพุทธในชุมชน โดยสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ คือ การให้ การเสียสละ การอยู่ร่วมกัน ความสามัคคี การให้อภัย เมื่อนำมาปฏิบัติดีแล้วความสมบูรณ์ความดีงาม และความสำเร็จก็จะส่งผลขึ้นในชีวิตประจำวัน

2. การเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญและสามารถรักษาสืบทอดองค์ความรู้ประเพณีเชิงพุทธในชุมชน ซึ่งร่วมอยู่ในการจัดงานที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา เมื่อมีความตั้งใจเพื่อจะทำให้เกิดผลสำเร็จในการมีส่วนร่วม เพราะผู้ที่เข้าร่วมต้องแสดงออกเป็นประเด็นสำคัญสามารถรู้ได้เฉพาะตนเอง และเมื่อรู้ผลแล้วย่อมส่งผลถึงวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน และจะได้นำผลนั้นมาปรับประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่นตามโอกาส ตามเวลา และสถานะ เป็นต้น

3. วัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ควรนำผลหรือแนวทางการมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต เพราะทุกชีวิตต้องมีการดำรงชีวิตหรือความเป็นอยู่ในแต่ละวัน ในส่วนความดีจะเกิดสมบูรณ์ขึ้น และเป็นไปเพื่อความสุขสมบูรณ์ในชีวิต

4. ศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นความรู้ในปัจจุบัน โดยมีเครื่องมือ กระบวนการ วิธีการ และหลักการ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันตามโอกาส และเลือกประเด็นที่เหมาะสม กับสถานการณ์ในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้อง เพื่อความสะดวก และรวดเร็วและเท่าทันยุคสมัยปัจจุบันได้อย่างลงตัว

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ โดยเจาะจงประเด็นเดียว เช่น การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นต้น

2. ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ในประเด็นของประเภทคุณค่า วรรณกรรม วัฒนธรรม ประเพณี หรือพิธีกรรมในแต่ละด้าน

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- บรรยงค์ โตจินดา. (2546). **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานกรศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2552). **หลักสูตรอบรม อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สิทธิโชค วรรณสันติกุล. (2550). **จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- พจนารถ บัวเขียว. (2535). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อบเชย แก้วสุข. (2548). **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด: กรณีศึกษาผ้าฝ้ายย้อมสีเปลือกไม้ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด**. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- พระครูพิทักษ์ปทุมมากร. (4 ธันวาคม 2561). **เจ้าคณะอำเภอโชคชัย เจ้าอาวาสวัดใหม่สระปทุม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา**. สัมภาษณ์.
- นายสมศักดิ์ สุพิศ. (5 ธันวาคม 2561). **ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ 2 ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์**. สัมภาษณ์.
- นายวิทยา เดชเจริญ. (10 กุมภาพันธ์ 2562). **ปราชญ์บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ**. สัมภาษณ์.
- นายสิงห์ ศาลางาม. (21 ธันวาคม 2561). **ทายกวัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์**. สัมภาษณ์.
- นายสมบัติ หงวนกระโทก. (11 ธันวาคม 2561). **ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา**. สัมภาษณ์.
- นางดวงใจ ปะผลา. (5 ธันวาคม 2561). **ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไทยสามัคคี หมู่ 13 ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์**. สัมภาษณ์.
- พระครูวิมลธรรมารุธ. (20 ธันวาคม 2561). **เจ้าคณะตำบลกระโทก วัดนอก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา**. สัมภาษณ์.